

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 110, GOD. V, BEOGRAD, UTORAK, 19. APRIL 2011.

EUROZINE
KPZ Beton postao je član
Eurozine medijske mreže

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 17. maja

MIXER

Piše: Rade Dragojević

PROTIV SMRTI DRUŠTVENOSTI

Prosvjedna scena u Hrvatskoj u posljednje tri godine može se sagledati kroz tri slučaja. Rodno mjesto novog tipa demonstriranja, kao i novih ciljeva protesta, dotad manje-više nepraktičnih i slabo poznatih u zemlji, zagrebački je Filozofski fakultet na kojemu je u februaru 2008. godine otpočela skoro pa tromjesečna blokada rada Fakulteta. Ubrzo su se tom fakultetu pridružile i druge visokoškolske ustanove u zemlji, a sve sa zajedničkim zahtjevom za dekomercijalizacijom visokog školstva. Drugi ugaoni kamen protestnog trokuta jesu prosvjedi građana Zagreba protiv devastacije donjogradskog bloka zgrada na Cvjetnom trgu, odnosno kako se to u teoriji naziva, protiv gentrifikacije urbanog prostora. Naime, građevinski poduzetnik Tomislav Horvatinčić u dogovoru s gradonačelnikom Milanom Banićem uspijeva ishoditi dozvolu za građenje, a cijela je operacija vrlo mutna i, u najboljem slučaju, na granici zakonitosti. Kad se tome doda da je zbog jednog građevinskog poduhvata mijenjan generalni urbanistički plan i da se poduzetniku pogodovalo i na različite druge načine, jasni su ciljevi demonstracija koje su se u protekle tri godine odvijale u Varšavskoj ulici i na Cvjetnom trgu, a sve pod vodstvom dviju udruga – Pravo na grad i Zelene akcije. Na kraju, ovog proljeća su u mjesec i nešto dana zagrebačkim, ali i ulicama drugih gradova dobranu kilometražu napravili i tzv. fejsbukovci – demonstranti koji su se najprije okupljali preko Facebooka, a kasnije su preko te društvene mreže bili pozivani na protestne šetnje – tražeći momentalnu ostavku aktualne vlade i premijerke Jadranke Kosor te trenutno raspisivanje izbora, a sve zbog teškog socijalnog stanja i velikog osiromašenja ljudi.

KRAJ RETORIKE NGO-a

Tri su cilja tih pokreta – protiv školarina, protiv klasne podjele grada i protiv nenarodne vlasti.

Ono što ta tri cilja povezuje jest jak antihegemonijski moment i suprotstavljenost neoliberalnim načelima. Dakle, protiv su neoliberalnog univerziteta, protiv su neoliberalnog grada i protiv neoliberalne države, simboli te trostruke fortifikacije su bolonjski sistem školstva, neokapitalistički grad i Europska unija kao centar ekonomske supermoći. Zahtjevi su to da se deprivatiziraju uvjeti školovanja, da građani ponovno osvoje svoje ulice i da se planski odlučuje o njima te da se deprivatizira vlast. Inače, društveni karakter vlasti posebno je bio doveden u pitanje za vrijeme velike korupcije u vladi Ive Sanadera. Traži se, dakle, revizija privatizacije u oba svoja značenja – konkretni zahtjev za oduzimanjem otegotog u postupku privatizacije i, naravno, zahtjev za generalnom resocijalizacijom.

Sva ta tri pokreta, nazovimo ih uvjetno tako, jasno detektiraju raspad društvenosti. Stvar je, dakako, puno ranije krenula. Barem mi, rođeni šezdesetih godina, znamo da se na svojevrsnoj de(kon)strukciji socijalnosti zdušno radilo (iako ne u svih aktera svjesno), posebno na medijskom i umjetničkom području, još od osamdesetih. Te osamdesete - a one su naše, jugoslavenske

šezdesete - bile su period jake individualizacije, koja je tada od službenih struktura bila shvaćana kao antisistemska pojava – što je zapravo i bila. Bio je to također i period, kako to kaže britanski sociolog Anthony Giddens, uspona 'ja generacije' a protiv 'mi generacije'. Međutim, simpatični umjetničko-medijski rebelizam, zatim povremena politička drskost (prije svega u Sloveniji i to tek krajem osamdesetih), te nesumnjivi kreativni visoki dosezi pojedinaca, dijelom su zasjenjivali pravu prirodu stvari, a to je postupno mrvljenje društva do današnje asocijalne atomizacije. Rat je, kao veliko finale, društveno tkivo posve razorio. Bilo kako bilo, danas imamo ruinirovano društvo, koje tri spomenute tendencije jasno pokazuju. Novi pokreti pokušavaju motivirati i angažirati širu javnost na ponovno osvajanje onoga što je naše, na temeljima solidarnosti, jednakosti i ideje socijalne države – najprije to u većine treba tek reosvijestiti – i na reafirmaciju pojma društva koji je bio tako jako napadan i prokazivan u posljednjih tridesetak godina.

ŠTO JE COOL, A ŠTO NE?

Sve ovo ne znači da su ovi pokreti u svom stilu strogi, striktno okrenuti cilju, ozbiljni i namrgođeni. Međutim, taj udio veselosti u otporu nije u sva tri slučaja isti. Dok su studentske blokade prštale idejama i dobrim raspoloženjem, dotle su antivladine šetnje najogorčenije, s najmanje ustupaka samozadovoljstvu. Najviše cool bile su demonstracije u Varšavskoj, oko tog gradskog cilja uspjelo se pridobiti najviše javnih, umjetničkih, kulturnih i medijski istaknutih ličnosti. *Opinion makerima* najsu-

→ Fotografije u broju su delo mladih umetnika iz Prištine i Beograda, sa zajedničkog projekta Face The Reflection ←

spektnije su, pak, bile fejsbukovske, jer je povorka bila politički najizmješana, od krajnje desnice oličene u dragovoljačkim grupama do anarhosindikalista i Socijalističke radničke partije (stranka koju je osnovao i do svoje smrti vodio Stipe Šušvar), koja se pojavila s parolama o samoupravljanju. Tu, navodno, ima dosta desnog lumpenproleterijata, od čega javnost zazire. Pojavile su se i usporedbe između beogradskih demonstracija u zimu 1996/97. i ovih proljetnih zagrebačkih. Da ne ulazimo u dublju analizu, spomenimo samo jednu bitnu razliku, kad je stil u pitanju. One beogradske bile su pune metaforike i duha, ove zagrebačke imaju na transparentima nedvosmislene poruke i zahtjeve. Dok je u Beogradu carevala metaforika, ovdje dominira retorička direktost. Rezultat je to i različitih antagonista u ta dva grada i dva vremena. Tamo se još uvijek političkim ezopovskim jezikom moralo suprotstavljati režimu, jer je tadašnja policija bilo bitno brutalnija od ove današnje „demokratske“. Također, taktikom dozirane permisivnosti današnji režimi ipak razvijaju određenu otpornost na takvu alegoričnost, pa transparenti moraju udarati u glavu.

MIXER

Rade Dragojević: Protiv smrti društvenosti

CEMENT

Saša Čirić: Za kim zvone zvona

ŠTRAFTA

Saša Ilić: Figure neprijatelja u doba heroja

ARMATURA

Miloš Živanović: Kultura pobune

VREME SMRTI I RAZONODE

Nika Dušanov: Radnička prava

Predrag Lucić: Urbana ojkalica

BLOK BR. V

Aleksa Jovanović i Lazar Bodroža: Avanture zeca Milorada

Jedan od većih dobitaka novih gibanja je postepena detronizacija ideologije endžioa (NGO). Kao što se zna, lijeva scena devedesetih, a dobrim dijelom i danas, bila je zarobljena u retorici ljudskih prava i viktimologije. Jasni su izvori tih ideologema. Najprije, sama ideja civilnog društva nastaje u disidentskim i ljudskopravaškim centrima otpora u istočnoevropskim metropolama. Takvom se strategijom suprotstavljaju dominantnom bi-

rokratiziranom socijalizmu. Drugi, viktimološki krak, nastaje u naše ratno i postratno vrijeme, kad se zavijaju rane. Problem nastaje kad takva strategija zadominira, a zna se da ne može dobiti dalje od karitativne njege. Dodatni je problem svojevrsni NGO-ovovski *denkverbot*, koji unaprijed osuđuje čak i ideju svakog iole invazivnijeg vida suprotstavljanja, jer da je svaka violentnost, pa i ona najmanja, etički problematična. Uz to, civilna scena ne komentira i ne problematizira društvo kroz klasni spektar, njezina je politička vizura drukčija, pomaknutija prema isključenima po rodnom, etničkom ili rasnom ključu. Civilna scena moralizira, a novi pokreti pokazuju da su mogući i drukčiji oblici prigovora, koji ne moraju nužno docirati, već mogu značiti djelovanje i mijenjanje.

SVE IMA SVOJ KRAJ

Što je još važno? Pa to da otpor ukazuje na povijesnost sistema. Da svaki politički oblik ima svoj početak i kraj, da se naziru granice. Nije to

mala stvar u zemljama kakva je Hrvatska, u kojoj su neke vrijednosti jednostavno hipostazirane, a svaka historičnost zakonom ukinuta. Recimo, pojam države. On je suspstancijaliziran u Hrvatskoj na rijetko viđen način, a sve – kako se to školski tumači – uslijed dugog perioda bezdržavlja i posljedične velike frustracije. Vidi se to i po haškoj presudi Anti Gotovini koja je jednim svojim dijelom načela i sakrosanktnu ideju države, što u puku izaziva iskreni šok. Tu dolazimo i do pedagogije, odnosno do odgoja građani na da misli i o dotad nezamislivom. Neupitna vrijednost samo do nedavno – istina, ne baš kao ideja državotvornosti – bila je ideja pristupanja Europskoj uniji. Sada je i to predano diskutantima. Ako sada stavimo po strani pad popularnosti te ideje uslijed haških presuda, puno se važnijim čine argumentirane kritike pristupa pisane od strane novih, vrlo upućenih autora koje su ove prilike iznjedrile. Svakako jedan od boljih izvora za informiranje o EU je i nedavni temat o tome izašao u zagrebačkom dvotjedniku „Zarez“. I inače je medijska alternativna scena u zadnje tri godine postala nezaobilaznim štivom za svakoga tko se htio informirati o novim tendencijama u društvu. Možda najpropulzivniji je blog *slo-*

bodnifilozofski, koji je prvi i krenuo s promoviranjem novih ideja. Mediji u *mainstreamu* tek su se površno dohvaćali antiglobalističkih tema, a kad su domaće prilike bile u pitanju, obično su pisali s kombinacijom nerazumijevanja i prijezira. Tu valja spomenuti i krajnje patronizirajući stav tzv. centralnih medija i glavnih komentatora prema samim demonstracijama i njihovim učesnicima. Sve u stilu, iako ne znaju što hoće, iako su infantilni (posebno se to odnosilo na studente), ipak su simpatični. Naravno, stvar je posve obrnuta. Nova politička matrica i pojmovno i idejno potpuno je strana medijskoj sceni, tom novom retorikom ne vladaju novinari, a komentatori je u svom neznanju zaobilaze držeći se starih teorema. Takav patronizirajući stav, da prisposobim ovo što govorim primjerom iz Srbije, bio je prisutan i u slučaju Ratibora Trivunca, čiju su anarhističku akciju lijevi liberali u Srbiji unisono opisali kao ispad nezrelog derišta, ni ne pokušavajući je reflektirati iz drugog ugla.

I PREDICT A RIOT!

Kad smo već kod pedagogijskih učinaka da spomenemo kako je i političko-ideološki nečista i hibridna situacija oko uličnih prosvjeda bila vrlo instruktivna. Naime, elitizmu, pa onda i samoza-

dovoljnom izolacionizmu sklona lijeva scena po prvi se puta suočila s nelagodnom desna. Zajedno su hodali, kako smo rekli, lijevi i desni, u *ad hoc* formiranoj koloni koja ima samo jedan cilj – prijevremeni izbori. Lekcija je to kao napisana za Antonija Negrija i Michaela Hardta u njihovom decentraliziranom „Mnoštvu“. Vjerojatno je preuzetno reći da se ovim zbivanjima piše nacrt novog društvenog ugovora, ali sigurno stoji da je svime ovime nagoviješteni novi društveno-politički pregovori. Dokida se polako klasični odnos političke sfere i demosa, kad je klasa na vlasti tek jednom u četiri godine pozivala birače da ih procijene. Danas diskusije ne prestaju, vode se na uličnim forumima, kao i na forumima društvenih mreža i sve to postaje obaveznim štivom i za političare. Ako ništa barem se ukinula unilateralnost u toj vezi. Postoji zanimljiva tehnika kojom se koriste sudionici studentskih i fejsbukovskih demonstracija. Naime, inzistiraju na anonimnosti pojedinih istaknutih aktivista, čak i više, tvrde da klasičnog vodstva zapravo niti nema. Takvi postupci pokrete čini dodatno neobičnima, nemoguće ih je adaptirati tzv. normalnim oblicima političkog djelovanja. Tako neadaptabilni i nemimetični, novi se politički oblici odbijaju konformirati dotada poznatome. Invencija je jako bitna. To se posebno vidjelo na prvim,

studentskim blokadama, kad je rečena anonimnost podjednako izluđivala i profesore i stare političke aktiviste i medije. Dakako da je na nastanak prosvjednih akcija unazad dva mjeseca utjecala i revolucionarna situacija u Egiptu i Tunisu. Poput kakvog rikošea, jedan se metak odbio od Magreba i prema Zagrebu i zapalio iskra. Mnogi su fejsbukovske prosvjede, upravo zbog ovakvog zagledanja u arapski svijet, bili skloni nazvati pomodnima, jer da se ovdje samo kopira svijet. Čak i kad bi bilo samo tako, što bi u tom revolucionarnom prepisivanju bilo loše?! Zagreb je važan i zato, kako se neki već ustanovili, jer je to prva metropola istočne Evrope u kojoj su se pojavile antikapitalističke demonstracije unazad dvadeset godina.

„I predict a riot“, pjevaju Keiser Chiefsi, i slute nered, baš kao i „Majke“ koje traže da se neredi izazovu. Nova socijabilnost traži povećanje kapaciteta neslaganja. Već ta mogućnost da se raspravlja oko najboljih društvenih pitanja ukazuje na to da su odnosi u društvu bitno arbitrarniji i kontingentniji, nego što nam hoće nametnuti. Inzistiranje na normativnom apsolutizmu promoviranom od strane vladajuće klase isključivo je usko-interesnog karaktera. Kako bilo, pregovori se nastavljaju i sve je otvoreno, nema finalizacije i to je, možda, ono najljepše ■

CEMENT

Piše: Saša Ćirić

ZA KIM ZVONE ZVONA?

Zoran Malčko: *Groblje manjih careva* (Profil, 2010)

Grubo skicirajući malu tipologiju savremene postjugoslovenske ratne proze, na jednoj strani bila bi savremena bosanska i hrvatska književnost. Ove književnosti sadrže znatan broj knjiga o ratu koje osvetljavaju različite aspekte rata. Neki primarni nivo činila bi proza bliska dokumentarnom svedočanstvu i ličnom sećanju učesnika rata, poput fragmentarne proze Faruka Šehića ili romana *Kad magle stanu* Josipa Mlakića. Na drugom nivou nalazila bi se dela koja u pripovedanje interpoliraju kritičke i komičke moduse. Kao satirička travestija, takav bi bio roman *Jebo sad hiljadu dinara* Borisa Dežulovića ili *Planinski zrak* Viktora Ivaničića, nedovršeni roman koji prikazuje vojni stroj iznutra i prinudnu regrutaciju kao kaznu namenjenu antiratno nastrojenim intelektualcima.

Poseban tip ratne proze predstavljale bi tzv. paralele i sinteze, prisutne u romanima Aleksandra Hemona, Igora Štiksa ili Miljenka Jergovića. Ovi autori ukrštaju iskustva više epoha a opisana zbivanja se odvijaju u više sredina (kod Hemona i na više kontinenata). Podvrstu ovog tipa činili bi romani poput *Cirkus Columbia* Ivica Đikića ili *Treće poluvrijeme* Emira Imamovića Pirkeke, koji izbjijanje i tok rata prate na primeru jedne izolovane sredine, bosanske provincije, oslikavajući njene patološke promene u ratu. Na zasebnoj ravni bili bi romani koji intenzivno osvetljavaju jedan aspekt ratne stvarnosti; recimo bildungs narativ o odrastanju u izbegličkom naseľju, u romanu *Hotel Zagorje* Ivane Simić Bodrožić ili više tranzicionih povesti o psihotraumatskim poremećajima učesnika rata i samoubistvu, u romanu *Rod avetnjaka* Slađane Bukovac.

Drugu stranu tipologije postjugoslovenske proze čini proza o ratu koja je nastala u Srbiji i Crnoj Gori. Najbolja je ona etički inspirisana i polemički uperena protiv dominantne ideološke matrice vlastite sredine. Takvoj prozi pripadaju romani *Auschwitz café* Dragana Radulovića, *Berlinsko okno* Saše Ilića i *Kuvarove kletve i druge gadosti* Srđana V. Tešina. Različitog opsega i žanrovskih sastojaka, svi ovi romani govore o kolektivnoj odgovornosti vlastitih društava za podršku, prečutnu ili eksplicitnu, politici rata za teritorije i velikodržavne projekte. Na istoj inspiraciji i etičko-polemičkoj paradigmi nastaje „ciklusna“ poezija Dragane Mladenović (posebno knjiga *Rodbina*). Na istoj ravni, ali sa suprotnim ideološkim predznakom javljaju se romani *Od Ognjene do Blage Marije* Jovana Radulovića ili *Top je bio vreo* Vladimira Kecmanovića. Oni selektivno govore o patnji pripadnika vlastite nacije, skidajući sa sebe i svojih sunarodnika odgovornost za zločine i razaranja u ratu (Radulović) ili izjednačavajući nedela onih koji su više od tri godine granatirali Sarajevo i njegovih uniformisanih branilaca (Kecmanović). Zaseban tip romana bili bi oni bliski Šehiću i Mlakiću, po pravilu smešteni na Kosovo u vreme NATO intervencije 1999. godine i sukoba srpske vojske i policije sa albanskim pobunjenicima iz OVK. Ispripovedani su iz saznanja i kritički ograničene perspektive rezervista i ne bave se moralnom odgovornošću za rat. Takvi su roman *Var* Saše Stojanovića i *Tri slike pobeđe*, treći deo trilogije „Dnevnik dezertera“ Zvonka Karanovića.

MORBIDNA GROTESKA

Priče Zorana Malkoča (1967., Nova Gradiška) pripadaju prvom i drugom tipu ratne proze. Narativno predočeno lično iskustvo dobrovoljca hrvatske vojske na području Slavonije podređeno je poetici groteske koja na mesto intimnog dokumentarizma stavlja bizarne fabularne konstrukcije. U 26 priča u knjizi, Malkočeva novina dolazi iz postupka distorzije mimetičkog prikazivanja. Niz fantazmagoričnih fabula uvezuju u jedno klupko morbidnu književnu imaginaciju, crni humor, karnevalizaciju nasilja i zločina, PTSP sindrom i život na urbanoj margini sa grupom zakletih autsajdera: alkoholičara, navijača, sitnih lopova, preprodavaca, siledžija...

Ipak, radikalizacija užasnog i bizarnog dovodi pre do recepcijske ridikulizacije prikazanog nego do efekata straha, zgroženosti i mučnine. Recimo, priča „Oči vadimo“, nad kojom bi mogao da se zamisli rani Tarantino ili Roberto Rodriguez. Za vreme istorijskog polufinala na SP 1998., koje Hrvatska gubi od Francuske, odvija se ulični rat na neimenovanoj periferiji. Kukac je od Cigana oteo голу desetogodišnju devojčicu, smeštenu u pokriven kavez poput kanarinca, dozvaao Bosanca i Keru da pod punom ratnom opremom saučestvuju u odbrani plena koji je bio namenjen za izvoz, „u Dojčland“. I pre dolaska „ple-

mena“ tamnoputih švercera, „tri ratna druga“ su se međusobno poubijala, što iz patološke ljubomore što iz trenutno inicirane mržnje. Tu su svi sastojci Malkočevog proznog recepta: neverodostojna motivacija, zakrvljena a dobro naoružane grupe, permanentno ludilo likova, ubilački porivi koji izbiju očas posla, bizarnost – gola devojčica kao povod za pedofilnu otmicu i revanšističku brutalnost. Ali to nije sve; mala Romkinja je miljama daleko od roda ljupkih Nabokovljevihi nimfeta. Ona je animalna i zastrašujuća; na njenom licu očitava se „grozna i nakazna tupost“.

NA TRAGU UKLETIH AUTORA

Uopšte, svaki čitalac Malkočeve knjige priča može za sebe sastaviti top ten bizarnosti. Drugi, upečatljiv primer koji ostaje u sećanju, jeste ponašanje Dragane iz priče „Ahilej iz Poljana“. Dragana je lik mlade žene iz srpskog sela koje osvaja hrvatska vojska. Ona uporno provocira uspaljene mužjake da je siluju i dobrovoljno pristaje da bude „vojnička uteha“ i ljubavnica pankera po imenu Ludi Konj koji je otima iz štopskog ljubavnog gnezda. Malčko se ne libi da kriminalizuje tzv. Domoinski rat, tj. da ratnike predstavi kao egzekutore, silovatelje i trajno oštećene osobe. Međutim, granica koju ne prelazi jeste vitalizam i latentni trijumfalizam ratnih pobednika, što je izraz mačo senzibiliteta koji dominira u knjizi *Groblje manjih careva*.

U jednoj priči, na korzou umesto pravoslavne crkve niklo je divlje rastinje. Narator se sarkastično priseća „proročanskih riječi pokojnoga Munje“: „Baš vam lipa ta crkva. Samo ste joj zaboravili ugraditi točkove!“. U drugoj, narator pominje da je jedan lik imao „nekoliko neoprostivih mana za ovaj deo Slavonije“: bio je čudan, Srbin i bogat svojom zaslugom. U trećoj polupijani narator besedi čoporu pasa priznajući da im je gazde pobacao u Savu. Ova politička nekorektnost efektno kroji posleratnu atmosferu zatovranosti i produžene međuetničke mržnje, ali ne ide za tim da je žigoše, ospori ili ukine. Malkočev svet je svet surovih i dezorijentisanihi iskrenih bitangi. Ako je krv slobodno i poželjno prosuti, tu za laž nema mesta. Kao ni za licemerje sentimentalnog humanizma. Jedini dopušteni oblik sentimentalnosti je eutanazija. U priči „Kad sam bio bako Pila, mrtva, a u najboljim godinama“ bogatoj alkoholizmom, transeksualizmom, homoerotizmom, narator – akviziter knjiga, obučen u odeću pokojne bake tokom plesa guši njenog vremešnog supruga. Time mu „čini uslugu“, jer ga lišava saznanja da je ostao sam na svetu i polaže ga na krevet kraj baka Pile. U Malkočevima pričama dešava se da ni mrtvi nisu mrtvi, ni ljudi ni kućni ljubimci, već se preobražavaju u iritantne ali drage kućne duhove ili „beštije“. U priči: „O mentodama ubijanja beštija“, beštije su drage jer prave društvo i odagnavaju samoću, ali ih svejedno valja upokojiti. I kod Malkoča htinski svet, ma koliko bio simpatičan i žilav, često i superioran, treba držati na kratkoj uzici i vratiti duboko pod zemlju.

Malkočeva proza je autentična, morbidna i brutalna; ponegde prelazi u manir i žanr, u nekoliko priča ostvaruje zavidan uspeh. Uspeh po sebi je uspeti transformisati jedan dosta determinisan oblik kakav je ratna proza u narativ koji izaziva mučninu i smeh, nelagodu i efekat neobičnog. Ali ova proza izaziva i otpor – otpor zbog samosvrhovitog produkovanja bizarnosti, kao i zbog ponavljanja proznih rešenja. Uspeh je i dodati nov kamenčić u mozaik savremene (po)ratne proze, ne dopustivši da diskurs ratnog trijumfalizma nadvlada cinizam oslikavanja čovekovog posrućia pod zlom ■

BETONJERKA MESECA

Grobar na ivici smrti. Pravi čovek na pravom mestu.

Tomislav Marković

ŠTRAFTA

Piše: Saša Ilić

FIGURE NEPRIJATELJA U DOBA HEROJA

Naporedni procesi u kulturi i politici Srbije, koji su se poslednjih meseci sasvim približili i na trenutak objavili kroz praksu pojedinih delatnika, pokazuju možda da je vreme retoričke konfuzije, bar kada je u pitanju nedavna prošlost, sasvim pri kraju i da nastupa doba konačnog *fiksiranja* sećanja, bilo da se radi o kulturnim artefaktima ili vojnim ritualim *kićenja revera*. Nekako u isto vreme kada je film *Neprijatelj* Dejana Zečevića otpočeo svoj bioskopski život, u javnost je iz Uprave za tradiciju, standard i veterane Ministarstva odbrane dospela informacija o pripremi osam novih spomen-medalja i vojnih spomenica kojima će biti odlikovani „učesnici borbenih dejstava na teritoriji SFRJ, SRJ i Republike Srbije“. U simboličkom smislu, to bi značilo da će i Zečevići filmski junaci, bar oni koji su *umakli* Neprijatelju, biti obuhvaćeni novim sistemom odlikovanja. Ali da krenem redom. Najpre film.

TRANSFORMACIJA DREKAVCA

Film *Neprijatelj* Dejana Zečevića tematizuje zbivanja unutar jednog inženjerskog voda Vojske Republike Srpske, koji prvu postdejtonsku nedelju provodi u vrljetima Bosne, neznano gde, u polusrušenoj kući, čekajući da se komanda (tj. u filmu neimenovani Ratko Mladić, Radislav Krstić, Vidoje Blagojević) oglasi preko *rupovke* i raspusti vojsku. U međuvremenu, događaju se čudne stvari. Vojnici u ruševinama jedne fabrike nalaze zazidanog misterioznog čoveka u civilu (tumači ga Tihomir Stanić) koji niti jede niti pije, voli da „filozofira“ na temu *zlog demijurga* i sa sobom nosi princip nereda, haosa i masovnih zločina, što će nam jedan filmski kadar u fabrici na trenutak približiti (pomešana su tela „i naših i njihovih“). Puštanjem ovog fantoma iz fabrike počće i velike nevolje naših filmskih junaka. Ukratko, oni se skoro svi međusobno poubijaju, preživi samo komandir voda Cole koji tokom filma, od zarobljenog bošnjačkog oficira saznaje da se radi o *šejtanu* kog su on i jedan srpski vojnik zazidali u fabrici. Coletov greh, dakako po komandnoj odgovornosti, samo je u tome što je *šejtan* izveden ponovo na svetlo dana. Šejtan je kriv za međusobna ubijanja Srba i Muslimana (Hrvati se ovog puta ne pominju), jednostavno rečeno, on je taj zajednički Neprijatelj, vinovnik zločina i genocida, element destrukcije koji će na kraju filma srpski komandir *herojski* vratiti nazad u katakombe uništenog socijalističkog fabričkog kompleksa, koji bi se prema ponuđenom interpretativnom ključu mogao pročitati i kao pakao Jugoslavije, tj. socijalistička privreda kao izvor destrukcije. Možda bi to i bilo zanimljivo tumačenje da scenarista Vladimir Kecmanović, pisac i zagovornik čosićevskih ideja o ratu u BiH, nije insistirao na drugim stvarima. Pre svega na prenošenju odgovornosti na metafizičku instancu, te na nivelaciji zločina i konstruisanju (ne)očekivanog koncepta „pomirenja“ po formuli *ni mi ni vi, nego neko treći, đavo bi ga znao ko je kriv*. Kao uzor je svakako poslužio Dragojevićev film *Lepa sela, lepo gore*, tj. idejna rešenja scenariste Vanje Bulića, koji je patentirao „drekavca iz tunela“ kao glavnog krivca za rat. Kecmanovićeva transformacija „drekavca“ nije išla faustovskom linijom već očekivanom narodskom, populističkom, koja je publici zamaskirala sve (npr. imena ljudi u komandi i netom počinjeni

genocid) a istakla samo nanovo figurisano Ništa koje će poneti breme naše odgovornosti.

KOGA ODLIKOVATI?

Ovo pitanje za ljude iz Uprave za tradiciju, standard i veterane izgleda da nije teško. Oni kažu: „Najbolje od najboljih“. Ko su onda ti najbolji u vojsci čiji su generali i politički lideri uglavnom završili u Hagu? Za čijeg načelnika Generalštaba Haško tužilaštvo ovog časa zahteva doživotnu kaznu. Opšte je poznato da je najsvetije pravilo u vojsci pravilo subordinacije. Tako se prenose komande i isto tako se izvršavaju. Ono što pomisli onaj na vrhu, podrazumeva se da izvršava neko na dnu hijerarhije. Dakle, ako je glavnomkomandujući pomislio da je „došlo vreme da se osvetimo Turcima na ovim prostorima“ onda je to moralo da se sprovede u delo. (Napomena: to nije izgovorio *šejtan* već general Mladić.) Ukoliko neko ne čini tako onda se to ponašanje u vojsci tretira kao „nevojničko, dezertersko i izdajničko“. Postojali su u JNA i takvi ljudi. Generalu Vladi Trifunoviću je suđeno 1994. za izdaju jer je u septembru 1991. iz varaždinske kasarne bez ljudskih žrtava izveo oko 280 vojnika. Zbog toga je skoro dve godine proveo u zatvoru i nastavio da se bori sa državom koja je tek posle dvadeset godina skinula stigmom sa njega i to formulacijom u kojoj se kaže kako je „procenjeno da su oficiri JNA prilikom povlačenja iz kasarne u Varaždinu 1991. postupali u krajnjoj nuždi“. Drugim rečima, general Trifunović se nije suprotstavio *neprijatelju* na način kako je rukovodstvo to zahtevalo od njega i zbog toga je ostao „zazidan“ u svojoj sobici samačkog hotela „Bristol“ u Beogradu do današnjih dana. Ova inverzija Kecmanovićeve metafore o zaziđivanju Nečastivog, na primeru iz života generala Trifunovića, može uputiti na jedan mehanizam koji u posttraumatskim društvima postaje dominantan. A to je mehanizam prikrivanja Istine. Slučaj generala Trifunovića baca potpuno drugačije svetlo na rat koji je Srbija vodila tokom devedesetih i na njegov mogući ishod u slučaju da su oficiri JNA većinski odstupili od načela subordinacije, tj. da su se opredelili za odbranu života *postupajući u krajnjoj nuždi*. Ali to nisu učinili. Oni su radili protiv života. Zato je general Trifunović kao Neprijatelj države morao biti zazidan, simbolički i pravno.

SLABOSTI METAFORE

Ostaje da se vidi šta će se dogoditi sa odlikovanjima u budućnosti. Hoće li doći do neophodnog diskontinuiteta sa Miloševićim političkim projektom ili će jurišnici na Vukovar, masovne ubice u Srebrenici, opsadnici Sarajeva i eg-

zekutori u Suvoj Reci postati kandidati za medalje. Dosađajne političke poruke iz Srbije ostale su na razini Kecmanovićeve nivelisujuće metafore iz *Neprijatelja*: I Ovčara i Pulin Dvor, i Srebrenica i Kravica... Takav politički konstrukt podržavaju kako umetnički narativi tako i vojna mirnodopska praksa odlikovanja. Glas Drugog je blokiran, a ekscesi se tretiraju kao *neprijateljski*. Glib se samo produbljuje ■

ARMATURA

Piše: Miloš Živanović

KULTURA POBUNE

Socijalna tematika, očito je, nema kvalitet inicijalne kapisle, ne pokreće masu, bar ne dok je demagozi ne propuste kroz mašinu, ili dok se ne umota u neku primamljiviju oblandu – nekakav „nacionalni interes“. Sama za sebe, nije legitimna motivacija. Strah i Glad, ta dva gladijatora iz Šišmiš-mitologije Kenjigrada, kao da su u stalnoj ravnoteži, Glad većito očekuje pomoć ne bi li se pokrenula na akciju. Nijedan socijalno motivisani protest ne može ni da primiriše intenzitetu iracionalnih provala iz rezervoara nacionalnih energija, za odbranu Kosova, za odbranu haških optuženika, za uništenje homoseksualaca itd. (Jedino što mi pada na pamet je individualni čin odsecanja prsta i pretnja tog čoveka da će prst i pojesti, pošto nema šta drugo.) Protest rudara u Beogradu svede se na govoranciju i zbir pojedinačnih tužnih priča koje mediji usput prenesu ili ne prenesu, a protest rudara u Varšavi znači blokadu grada, vanredno stanje i omanji rat na ulicama – jer tako se rudari bore za svoja prava, jer to se dešava kad vlast tera šegu sa rudarima. „Ne šalju se dvaput tenkovi na radnike.“ Rudari, dakle, svakako nisu grupacija koju ova država uzima za ozbiljno. Tu prazninu ispunila je drugačija skupina – „navijači“, nosioci političkih promena i stremljenja, udarna pešnica vere, nacije, službe, stranke, ideje, tihe većine nezainteresovanih i neopredeljenih; odnosno manje ili više organizovane grupe bezumnika i kriminalaca koje deluju po nekom zadatom političkom planu. A politički plan se bar u osnovnim crtama po pravilu poklapa sa planom atentatora na premijera.

BEOGRAD PROTESTIMA NE VERUJE

Verovatno je to razlog za izostanak značajnijeg odjeka veličanstvenog talasa arapskih revolucija, odjeka koji bi se mogao očekivati kad uzmemo u obzir da nas mutirani lokalni korporativni duh vuče za nos a siromaštvo nam se drsko izbuljilo u lice poput logoraški žgoljažavog i neprijatno prljavog siročeta na ulici. Tlo na kome bi se takav odjek artikulisao sistematski je uništeno, preorano i zasojeno. I sada niz to pusto polje mogu da odjekuju samo bedno naricanje i zapevanje ispod barjaka. Šta se nas tiče Tunis, tamo žive muslimani. A pukovnik Gadafi nam je brat od pamtiveka, bio naš ministar tamo da ga moli da ne prizna Kosovo. Lunatik je verovatno tražio mišljenje od svog belog konja.

U susjedstvu vri već odavno. Protesti u Zagrebu svakako su neartikulisani, ili nedovoljno artikulisani, ali napor nekih itekako artikulisanih ljudi da im daju smisao i cilj (osim obaranja vlade) je očigledan. To što je na trenutak izgledalo kao desničarsko blebetanje kao da prerasta u nešto mnogo značajnije i šire. Teško je reći u šta konkretno, ali posle briljantnog studentskog otpora koji se sada postavlja kao fon za kapiranje šireg „građanskog“ delovanja, gotovo da je moguće iščitati taj strahotni i nemogući zahtev: Tražimo novi društveni ugovor. Jer jedino što se sa sigurnošću može reći, ovaj stari više ne drži vodu.

POLITIKA ZABORAVA

U Beogradu se stvar svela na legendarni stiropor. Nemoć vlasti, koja je u ovom trenutku zaista pre svega nemoć – jer država je fakat u bankrotu, a tek onda nedostatak političke volje, partokratija..., dakle miris takve nemoći ponovo je na ono pusto polje izvukao ponižene i uvređene da nariču i zapevaju pod barjacima, pred svojim malim stranačkim demagozima. Naprednjaci-narodnjaci se sakupiše, blokiraju grad, e da bi

spašavali Srbiju od Demokrata. Igrarije ludog i zbunjenog, igrarije bez granica, a erotske. Moguće ih je izvoditi zahvaljujući tome što ne postoji pamćenje, između ostalog. Obespravljenoj masi nezadovoljnika obračali su se karakteri iz ešalona „Otpad devedesetih“. Drugorazredne kreature što gmižu drito iz mraka miloševićevskog vremena i projekta, u kome su manje-više kreativno učestvovali, sada bi da trasiraju budućnost. Dakle politički talog Balkana, da parafraziramo Ideologa, kon-

spiratora, onoga koji je inspirisao inspiratora. Koštunica se nije oglašio, valjda se pokrio ušima i akademičarskim potpisima, ne bi li ga nekako zaobišla gorka čaša svedočenja. Treba polako ponavljati ta imena govornika na skupu pravednika glasačkog tela, jedno za drugim, puštati da zvone u svesti, da prizovu one nekadašnje mantre mraka: Nikolić, Vučić, Karić, Vulin... Svi prepo-dobni, ko na ikonama. Suvviše velika gustina mučeništva po metru kvadratnom, to ne može da se izdrži dugo. A cilj svekolikog mučeništva? Pa, kad se podvuče crta, ispada da je taj cilj zapravo pomeranje izbora za nekih mesec dana, ili tako nešto. Hm. Što će reći, to je prvi predizborni skup, što u kombinaciji sa mučeništvom tako bljutavo podseća na fašističke gadosti u Nemačkoj i Adolfovo stradanje za Nemačku posle neuspelog pokušaja puča. Obrnikreni, ne umeju da se odlepe od Adolfa.

Eto, oni takvi opet nešto mantraju. I mašu stiroporom, klovnovi prljavih ruku. A to im je omogućeno tako što je vlast na koju su tim stiroporom krenuli onemogućila kulturu sećanja, odabrala druge prioritete, efikasno se lustrirala od đinđićevskog nasleđa, baš kao što se očistila i od njegovih najbližih saradnika. Ostalo je samo to stremljenje ka liberalnom kapitalizmu, pošto je ranih dvehiljaditih bilo teško zamisliti drugačiji tip prozapadnih vrednosti prema kojima treba okrenuti zemlju. A i od tog stremljenja je malo šta ostalo, sem velikih bilborda koji sugerišu sreću, oglasnog prostora kojim se manipuliše, ispraznih projekcija bolje budućnosti i potemkinovog slobodnog tržišta iza kog rastu debeli monopoli. No, to bure svakako više neće držati vodu ni tamo gde je napravljeno, a tek ne tamo gde je neuspešno kopirano, na tim teritorijama koje se igraju nezavisnosti a traju kao mešavina kolonije i protektorata, čekaju da ih konačno proguta naredna nadnacionalna zajednica. Zahtev za uspostavljanje drugačijeg ekonomskog poretka stiže sa ruba civilizacije dok centri sveta zburjeno traže prigodna reagovanja, sa belina na mapi, sa oboda Evrope i Evropske unije, ali ne i iz Beograda.

KULTURA SEĆANJA

U „Balkanskom Njujorku“ i dalje caruje snobizam siromaha koji kaže da je blam oduševljavati se bilo čime i pokazivati entuzijazam za bilo šta, isti onaj snobizam koji ne vidi glad i nepopravljivu bedu tek koji kilometar južno i koji nije znao ništa o čudnim prostorima i dešavanjima preko daleke reke Drine.

Od konkretne severne Afrike, preko neartikulisanog Zagreba i tužnog beogradskog stiropora, stižemo do ključnog pitanja: može li postojati „kultura pobune“ bez „kulture sećanja“? Kako se možemo baviti prevrednovanjem ekonomskog poretka na kome počiva svet, ako nismo obavili denacifikaciju? Najsvežiji protesti u susedstvu su, nažalost, veoma jasno artikulisani. Mučenik „Domovinskog rata“ je osuđen u Hagu. I šta ćemo sada? A nepravdani kapitalizam i novi društveni ugovor? To učesnike protesta nije naročito interesovalo. Kao ni gradonačelnika Splita. Gledano iz Beograda, ti učesnici neodoljivo podsećaju na onu grupaciju ljudi izbijenih iz pameti koji su pokušavali da spreče hapšenje Slobodana Miloševića. Jedan čovek reče za TV dnevnik, parafraziram, da je to što su Tadić i Josipović uradili bezveze, da se mora znati ko su zločinci a ko žrtve i da se svi Srbi moraju ispričati za zločine. Jedan deo tog iskaza je svakako neupitan: Mora se znati ko su zločinci a ko žrtve. O ostalom se da raspravljati. Ali taj iskaz je i simptomatičan, jer „žrtva“ je prokleta uloga, ima tendenciju da napravi petlju, verujte kad vam Srbi kažu. Motiv žrtve, odnosno ugroženosti je centralna tačka, još od Memoranduma SANU, epicentar užasa koji je usledio, i opravdanje za sve – da nas niste ugrozili, mi nikad ne bi to tako. A Tadić i Josipović, pa ono jeste nekako bezveze bilo, jer bi čovek očekivao da predsednici znaju da je kontekstualizacija ratnog zločina po definiciji loša, dakle vezane posete nisu preporučljive. Mogao je naš čovek dva puta putovati, nije to tako daleko. Pa da se prilikom svake posete obojica potpuno koncentrišu samo na jedno mesto zločina, a ne ovako polovično... (Onda bi i ozloglašeni tekst Ivane Simić Bodrožić kritičarima valjda nešto drugačije izgledao.) To nekako liči na onog nesretnog katoličkog sveštenika koji je konačno ušao u Jasenovac, ali samo do pola... Pa zašto do pola, oče?! Pahomije ide do kraja. Ili kad muslimanski sveštenik u svečanom govoru na Blajburškom polju uporedi žrtve u Srebrenici i žrtve u Blajburgu... Nekako ostaje nedorečeno, kao da uvek fali još koja reč, konkretna, vrlo konkretna, mnogo tvrđa i neudobnija od stiropora. Možda bi sledeća akcija u sklopu protesta u susedstvu dala neke obećavajuće rezultate: anonimni učesnici povorke kroz razglas čitaju *Pjesme iz Lore*, na više strateški raspoređenih punktova, u gradu Splitu. Izvolite, slušamo vas pažljivo. Pjesme iz Lore dobre su za more.

UČENJE SOLIDARNOSTI

Moglo bi se reći da ideja građanskog protesta počiva na pojmu solidarnosti. To je nepobedivi kohezioni faktor, kako su lepo demonstrirali studenti u Hrvatskoj. Suština je: odazovi se kad čuješ doboš, ne ostavljaj me samog pred ledenom državnom nemani, preuzmi odgovornost, ovo se tiče svih nas. Međutim, kako će se solidarnost ostvariti u tako šarolikim pobunama kakve su sada aktuelne? Studenti će se snaći, ali šta ćemo sa veteranima, braniteljima, invalidima, pacifistima, partizanima, četnicima, neonacistima, domaćinima, rojalistima, homofobima, navijačima različitih klubova? Svi su jednaki i svi imaju isto pravo da se pobune? Neki zato što je rat započet, a neki zato što je rat izgubljen? Do solidarnosti se ipak teško stiže, potrebne su pripremne radnje. Saobraćaj u Beogradu su, pored svih ostalih faktora, jedno vreme blokirali i ratni veterani, koji su tražili da im država isplati dnevnicu za sve dane koje su proveli u uniformi (imali su uniforme i dok su protestovali, ne znam je li i to ulazilo u zahteve). Bili su veoma uporni u svojim nastojanjima, podigli su šator u parku, što bi se reklo – došli su da ostanu. Koliko mi je poznato, samo im je jedan novinar, Bojan Tončić, u lice postavio ključno pitanje: A zašto se nisi pobunio kada te je država poslala u rat? Plasirali smo se za večnost, svaka briga je nepotrebna ■

VREME SMRTI I RAZONODE

lirika utoke

Piše: Predrag Lucić

URBANA OJKALICA

(iz knjigovodstva Željka Keruma)

Pamtite li moje davne riči
Da sa Srbin ne sklapa se posa',
Znaju Srbi di je njima ići –
Di ih đava na traktoru nosa...

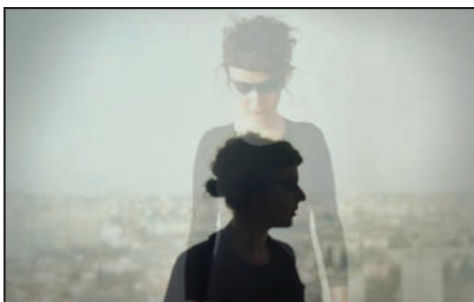
Ošli Srbi na daleke pute,
Ja ih danas zoven da se vrate
Po svoj đubar šta je osta tute,
Po – da proštiš – urbane Hrvate.

Urban Hrvat – to je crni paka',
To je sorta gora od četnika,
Noćna mora čovika-seljaka,
Problem svakog gradonačelnika.

Urban Hrvat – to je niže biće,
Voza golfa umisto ferari,
Misto curi da kupi kafiće,
Ne more joj platit ni kampari.

Urban Hrvat – to je đava isti
Ka da rekneš željezo drveno,
Samo seljak – to je Hrvat čisti
I nespojiv sa Jugoslavendom.

Zato Srbe zoven da se vrate
U ta sela napuštena kninska,
Nek povedu urbane Hrvate
Da im polja obrađuju minska! ■

Piše: Nika Dušanov

RADNIČKA PRAVA

Pravo da umreš.
Pravo na sveštenika sopstvene religije,
Umereno alkoholisanog.

Pravo na proleće i jesen i ostalo
što ti je zajedničko sa poslodavcem.
Pravo da diskutuješ o vremenu sa istim.
Pravo da imaš Svoje mišljenje o vremenu.

Pravo na nacionalnu prošlost.
Pravo na istraživanje svemira.
Pravo na preobražaj
U Orangutana.

Pravo na svoje parče džungle.
Pravo na narandžastu njušku.
Pravo na šumoviti obronak obavijen maglom.
Pravo na setno poslepodne uz zvuke ptica.

Pravo da umreš.
Pravo na bratsku dlakavu šapu
Koja ti sklapa pegave kapke ■

BLOK BR. V

Autori: Aleksa Jovanović i Lazar Bodroža

Avanture Zeca Milorada

Sutradan

POSLE SAM ČUO DA JE MAĐARICA...
PA SAM SHVATIO DA SE NAJVEROVATNIJE UPLAŠILA MOJE EKSTREMNO LIBIDALNE SRPSKE ENERGJE...
MISLIM...GDE BAŠ MENE DA ZALOMI MANJINA...
S ČIM SAM TO ZASLUŽIO... O DOBRI BOŽE, BOŽE PRAVDE!